

שאלות ותשובות

וישמע משה

שאלות אקטואליות בהלכה למעשה שעלו על שולחנם של פוסקי זמנינו שליט"א

פרשת תזריע-מצורע תשע"ח

האם מותר לתת הלואה לת"ח על מנת שיהיה למלוה חלק בלימוד התורה שלו

א. שאלה: יהודי ת"ח נזקק להלואה גדולה עבור הוצאות נישואי בתו בשעטו"מ, בצר לו פנה אל אדם עשיר ממכיריו וביקש ממנו הלואה גדולה לזמן ארוך עד לכשירחיב ה' את גבולו או שיפרסנה לו בהרבה תשלומים קטנים שיכול לעמוד בהם. הסכים הלה ליתן לו את ההלואה, אולם ביקש שבזכות ההלואה יהיה לו חלק בלימוד התורה שלו, שהרי מכח ההלואה יוכל הת"ח ללמוד תורה מתוך שלווה ומנוחת הנפש, ויהיה זה כעין יששכר וזבולון לגבי זה. האם יש איסור ריבית בהסכם זה?

ליה ריבית קצוצה מכיון שהלוה נתן לו דבר משלו בעד ההלואה. אבל אם נאמר שאין הת"ח מפסיד כלום, וחלקו של זבולון הוא בגדר נר לאחד נר למאה, שהוא נהנה מתורתו של יששכר ואין יששכר מתחסר כלום ע"ז, א"כ אין הת"ח נותן שום דבר משלו למלוה, אלא הקב"ה פורע לו שכרו מדלילה, ואין כאן צד ריבית קצוצה כלל. וסברא זו בגדר יששכר וזבולון שהוא כעין נר לאחד נר למאה, מבוארת בדברי האור החיים הק' בספרו חפץ ה' על מסכת ברכות דף ח, ע"ש.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א הרחיב לי את היריעה קצת בגדר יששכר וזבולון, ואמר לי שיש ג' דעות בדבר: **א.** הזבולון צריך ליתן מחצית נכסיו ליששכר, וגם מכל מה שירויח מכאן ואילך צריך ליתן מחצה ליששכר. וכדעה זו כתב בספר אש דת להגר"ח אלפאנדר, הובא בהגהות רעק"א לשו"ע י"ד סימן רמו. **ב.** הזבולון אינו צריך ליתן מחצית נכסיו, אבל מחצית ממה שירויח מכאן ואילך צריך ליתן ליששכר. **ג.** הזבולון צריך ליתן ליששכר כדי פרנסתו בהרוחה, אף אם אין זה מחצית מרווחיו. ועיין אגרות משה י"ד ח"ד סימן לז שהאריך הרבה בגדר הסכם יששכר וזבולון.

ואמר לי **הגר"ש גרוס** ששאל פעם את **הגרש"ז אויערבך זצוק"ל** אודות מי שנטל מעשיר אחד תמיכה בגדר יששכר וזבולון האם מותר לו לקחת גם מאחר תמיכה כזו, והשיב לו שאם הראשון מזמין לו כל צרכי פרנסתו בהרוחה, אסור לו ליקח מאחר. אבל אם אינו נותן לו אלא תמיכה בלבד ואין זה בכדי פרנסתו, מותר לו ליקח גם מאחר.

ואמר לו **הגר"ש גרוס** בשם החזון איש ז"ע, דמי שנתן לתלמיד חכם תמיכה הגונה באופן חד פעמי ועשה זה בתורת יששכר וזבולון כדי שיהיה לו חלק בתורתו, בודאי אין לו מכח נתינה זו חלק בכל תורתו של הת"ח, אבל עכ"פ הרי באיזה זמן למד תורה במנוחת הנפש ובישוב הדעת מכח אותה נתינה, ולגבי אותו זמן יש לנותן חלק בתורתו כעין יששכר וזבולון, מכיון שמכח נתינתו למד הת"ח באותה שעה.

ובנידון דידן אמר לי **הגר"ש גרוס** דגם לגבי ריבית דברים יש לפקפק ולומר שמצאנו להאור שמח שכתב שאין במצוה משום ריבית, ומכיון שאין להמלוה אלא מצות החזקת תורה וחלק בשכר לימוד התורה, אין כאן צד ריבית ואפילו מצד ריבית דברים יש להתיר

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א נהנה מן השאלה ואמר: יתכן שיש ריבית בזה ויש להחמיר. וכן הורה לחומרא **הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א**. **והגאון רבי פינחס וינד שליט"א** השיב שבדאי יש איסור בדבר משום ריבית. ודימה דין זה להא דאיתא ביו"ד (סימן קס ס"ב): לא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני, ע"כ. ונראה פשוט דה"ה שאסור לומר אני נותן לך הלואה על מנת שתשב ותלמד כך וכך שעות רצופות. וא"כ כ"ש בנידון דידן שהמלוה נוטל לעצמו חלק בתורתו של הלוה בודאי אסור הדבר.

ועוד, דנפסק שם בס"י: אסור ללמד את המלוה או את בנו מקרא או גמרא, כל זמן שמעותיו בידו, אם לא היה רגיל בזה מקודם, ע"כ. והרי אין כלל מי שיסכים ליתן מחלקו בתורה אם לא קיבל דבר בתמורה, וא"כ בודאי יש בזה משום ריבית שנותן מחלקו בעד ההלואה.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א אמר שמשום ריבית דברים בודאי יש לאסור הדבר, ואף אם אין תנאו של המלוה מועיל כלום ואינו קונה שום חלק בתורתו של הלוה מחמת הלואתו, מכל מקום עצם הדבר שעשה תנאי קודם להלואה שיהיה לו חלק בתורת הלוה והוצרך הלוה להסכים לתנאי זה והוא דבר שלא היה מסכים ליתן לו בלא ההלואה, יש בזה משום ריבית דברים, וכמ"ש שו"ע הרב הלכות ריבית (ס"ט): וכן המלוה מוזהר על ריבית דברים כגון שלא יאמר לו הודיעני אם יבא פלוני ממקום פלוני אף על פי שאינו מטריחו אלא באמירה לבדה אם לא היה רגיל עמו בזה קודם לכן ועתה סומך על הלואתו לצוות עליו מפני שהוא נכנע לו הרי זו ריבית, ע"כ. וכן הסכימו **הגאונים רבי שמואל אליעזר שטרן, רבי משה שאול קליין, רבי נפתלי נוסבוים, רבי מנדל שפרן שליט"א**. וכן הורו **בב"ד שבט הלוי**.

ולדעת **הגר"מ שפרן** אין שייך כאן ריבית קצוצה מכיון שלא הלוה הוא שפורע את הריבית אלא הקב"ה נותן את השכר, ורק משום ריבית דרבנן יש בזה. ולדעת **הגר"מ שטרן והגרש"א שטרן והגר"מ ש קליין** יש לחוש בזה גם לריבית קצוצה, ואמר לי **הגר"מ שטרן** דזה תלוי בגדר הזכות של זבולון בתורתו של יששכר, דאם יששכר מפסיד מחלקו בעוה"ב כנגד מה שנוטל זבולון, א"כ יש לומר שאם הועיל תנאי זה של המלוה להקנות לו חלק בתורתו של הת"ח, הוה

לחבירו הלואה בתנאי שתוריד אשתו את הפאה נכרית לגמרי, ונשאלו הרבנים אם יש בזה איסור ריבית, וענו על פי דברי האור שמח שמכיון שהאשה מצווה בלאו הכי להסיר את הפאה אין בזה חשש ריבית.

מהאי טעמא. ודוקא אם היה לומד גם בלא ההלואה, אך אם הוסיף שעות ואיכות בלימוד שלא היה לומד בלא ההלואה נראה לאסור. ומעשה היה בעת הפולמוס של חשש ע"ז בפאות נכריות, שנתן אחד

האם ברכת המוציא שבירך בשביעי של פסח פוטרת את החמץ שיאכל לאחר צאה"כ

ב. שאלה: מי שישב לאכול סעודה בשביעי של פסח סמוך לצאת החג, ונמשכה סעודתו עד הלילה, ובתוך הסעודה הביאו לפניו חמץ שקנו מגוי לאחר צאת החג, האם יכול לאוכלו בתוך סעודה, או שצריך לחזור ולברך המוציא, שברכת המוציא שבירך בתוך החג אינה יכולה לפטור את החמץ שהיה אסור עליו בשעת הברכה.

ולענין השאלה שהעלינו כיצד ברכת המוציא שברך בשעת איסור חמץ פוטרת את החמץ שאוכל עכשיו, השיב הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א דמכיון שהוא עומד בתוך אותה סעודה אינו צריך לחזור ולברך ברכת המוציא ואין בית מיוחד בדבר. והגאונים רבי יעקב מאיר שטרן ורבי מנדל שפרן שליט"א ביארו הדברים בפשיטות דהנה מי שנטל ידיו בתוך שש שעות מאכילת בשר והיה אסור לו לאכול פיצה חלבית, ובתוך סעודתו עברו שש שעות מאכילת בשר ורוצה לאכול פיצה, וכי יעלה על הדעת שצריך לברך עליה מכיון שהיה אסור לאוכלה בשעת ברכת המוציא? בודאי שלא! וא"כ הוא הדין כאן, אע"פ שהיה אסור לאכול את החמץ בשעת ברכת המוציא מכל מקום הוא חלק מן הסעודה שהתחיל בה ואינו צריך לברך עליו בפני עצמו. ודוגמא דומה לזה נתן הגאון ר"ע פריד שליט"א, דאם שחטו בהמה והכינוה לאכילה באמצע הסעודה, בודאי שלא יצטרכו לברך על אכילת בהמה אע"פ שלא היתה ראויה לאכילה בשעת תחילת הסעודה. וכן הורו הגאונים רבי נפתלי נוסבוים, רבי מנדל שפרן, רבי שמואל אליעזר שטרן, רבי שמאי גרוס שליט"א שאותה חלות ברכה שחלה על תחילת האכילה לא פקעה עד סוף האכילה וחלה גם על החמץ שאוכל בסוף אכילתו.

וכעין זה אמר הגאון רבי חיים מאיר וואזנר שליט"א דמי שנדר שלא לאכול סוג מסוים של פת ובתוך הסעודה התיר את נדרו, בודאי אין צריך לברך על פת זו שאוכל כעת מכיון שהיא חלק מן הסעודה אע"פ שבשעה שברך ברכת המוציא היה אסור לאוכלה מחמת נדרו.

והגאון רבי שמעון בעדני שליט"א אמר שלא מיבעיא למנהג האשכנזים שמברכים על מצות בכל ימות השנה ברכת המוציא, א"כ בודאי הברכה שבירכו תחילה לא אזדא לה משחשיכה ויכול להמשיך ולאכול חמץ מכוחה. אלא אפילו למנהג הספרדים שמברכים על מצות בכל ימות השנה ברכת מזונות, וא"כ כשחשיכה שוב אין הברכה של המצות המוציא אלא מזונות, מכל מקום החמץ שאוכלים כעת הוא בודאי חלק מן הסעודה מכיון שבשעת ברכת המוציא היו המצות בגדר פת ממש גם למנהג הספרדים שהרי בפסח לכו"ע ברכתם המוציא.

ולכל הדעות אין נ"מ אם היה בדעתו בשעת ברכת המוציא לאכול מן החמץ או שלא היה זה בדעתו אז, בכל מקרה אין צריך לחזור ולברך.

תשובה: קודם שנביא את דברי הפוסקים שליט"א בענין ברכת המוציא, נקדים את מחלוקת המג"א והמ"ב בסימן תצא לענין עצם אכילת חמץ, דדעת המג"א שמותר לאכול חמץ ודעת המ"ב שאסור מכיון שמפסיד ע"ז אמירת יעלה ויבוא בברכת המזון, וז"ל המג"א: ומי שהתחיל לאכול במוצאי פסח מבעוד יום ונמשך עד הלילה ועדיין לא התפלל והבדיל צ"ע אם מותר לאכול חמץ דלכאורה נראה שמותר לאכול דכיון שחשכ' לילה הוי חול לכל מילי אלא שחכמים אמרו שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל בתפלה אבל איסור חמץ אין תלוי בהבדלה שהרי אף בח"ה אסור לאכול חמץ ולכן כיון שחשכה מותר לאכול חמץ, ע"כ. וכן פסק השו"ע הרב. והמ"ב (סק"א) הביא דבריו וכתב: אמנם אם עדיין לא בירך בהמ"ז בודאי אין לו לאכול חמץ דהרי יצטרך לומר יעלה ויבוא משום דאזלינן בתר התחלת הסעודה כדאיתא לעיל בסוף סימן קפ"ח וא"כ יהיה תרתי דסתרי, ע"כ.

ולמעשה הורה הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א שבודאי יש לחוש לדעת המ"ב ואסור לאכול לכתחילה חמץ בתוך הסעודה. והגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א אמר לי שבדברי שו"ע הרב מבואר התירוץ לקושיית המ"ב דאין כאן תרתי דסתרי כלל, דהנה לענין מי שאמר ברוך המבדיל בתוך סעודתו כדי שיוכל להדליק את הנר וכדו', כתב שו"ע הרב סימן קפח דשוב לא יאמר רצה בברכת המזון משום דהוי תרתי דסתרי, וחילק בין זה לבין ר"ח שחל במוצאי שבת שיוכל לומר רצה ויעלה ויבוא ולא הוי תרתי דסתרי כיון שמזכיר של ר"ח אחר שהזכיר של שבת, אבל כאן שהבדיל תחילה שוב לא יוכל לומר רצה.

ואמנם כל זה לענין הבדלה שהיא סתירה לאמירת רצה, אבל אכילת חמץ אין בה כלל סתירה לאמירת יעלה ויבוא, שהרי לענין עשיית מלאכה שייך תוספת יו"ט להוסיף מחול על הקודש, ולכן אף משחשיכה יכול לומר יעלה ויבוא דעדיין קדושת היום במקומה עומדת לענין עשיית מלאכה, אבל לענין אכילת חמץ לא שייך כלל דין תוספת, ומכיון שחשיכה אף שאסור בעשיית מלאכה כל זמן שלא הבדיל, מכל מקום מותר לאכול חמץ לאלתר, וא"כ יכול שפיר לומר יעלה ויבוא אף שכבר אכל חמץ.

ועיין שמירת שבת כהלכתה ח"ב הערה מב שכתב בשם הגרש"ז אויערבך צוק"ל, שאם אכל חמץ בתוך סעודתו יאמר יעלה ויבוא ויאמר 'ביום חג הפסח הזה' במקום 'ביום חג המצות הזה', ע"ש.

האם צריך לברך שהכל על שתיית מים לאחר אכילת אפיקומן

ג. שאלה: בליל הסדר ברכת בורא פרי הגפן שמברכים על כוס ראשון למנהג הספרדים ועל כוס שני למנהג האשכנזים, פוטרת את כל מיני משקין שישתה בתוך הסעודה. והנה לאחר אפיקומן אסור לשתות יין מלבד שתי הכוסות האחרונות, וא"כ ברכת בורא פרי הגפן שברך אזדא לה, שהרי על כוס שלישי מברך לכו"ע, וא"כ לכאורה יש לדון שאם רוצה לשתות מים קודם ברכת המים צריך לברך עליהם תחילה ברכת שהכל. האם יש לחוש לדבר?

וכעין זה אמר הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א, שאם היה סבור שאסור לו לשתות מים לאחר אכילת אפיקומן ואח"כ נודע לו שמותר לשתות, צריך לברך שהכל, שהרי הסיח דעתו לגמרי משתיה. אולם אם ידע שמותר לשתות אלא שלא היה בדעתו לשתות עוד, אין זה בגדר נמלך ואינו צריך לחזור ולברך, שאין אדם מסיח דעתו משתיה.

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א השיב שאם הסיח דעתו משתיה לגמרי ואח"כ נמלך לשתות מים חייב לברך שהכל, אבל אם לא הסיח דעתו לגמרי משתיה אינו חייב לברך. [ואף אם ברכת בורא פרי הגפן אזדא לה, מכל מקום לא נהיגינן לברך על מים שבסעודה אף אם לא שתה יין].

ובספר שבט הלוי ח"א בסוף הספר בהגהות לשו"ע או"ח סימן קעז, הסתפק לענין חתונות בזמנינו שהרבה פעמים המלצרים מסלקים את השלחנות קודם ברכת המזון אי חשיב היסח הדעת וכשאוכל לאחר מכן מן ה'בר' וכיו"ב חייב לברך תחילה או לאו, ע"ש. עכ"פ לנידון דידן מכיון שלא סלקו השלחן בודאי אינו צריך לברך על שתיית המים. [א.ה. א"כ נטל ידיו למים אחרונים דזה חשיב לדין כעקירת שלחן לדידהו, וכמ"ש לעיל בשם הגר"מ וואזנר].

והגאון ר"ע פריד שליט"א אמר שגם אם היה אסור לשתות מים קודם ברכת המזון לא היה הדבר בגדר היסח הדעת מן השתיה, דבתוס' ר"י החסיד לברכות דף מא איתא שסילוק מחמת איסור אינו נחשב היסח הדעת ורק סילוק מחמת שאינו חפץ לאכול או לשתות עוד נחשב סילוק, ע"ש.

ואילו **הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א** אמר דמכיון שמצאנו מחלוקת בסימן קעד ס"ז האם יש לברך על מים בתוך הסעודה, אף שקיי"ל להלכה שאין לברך מספק, מכל מקום כאן שכבר סילק הפת וכבר אסור לו לאכול כלום, לכו"ע אין ברכת האכילה פוטרנו וצריך לחזור ולברך שהכל אם רוצה לשתות מים.

והגאון הגדול רבי דוב לנדו שליט"א אמר שלעולם אינו צריך לברך על המים, דלא שייך היסח הדעת משתיית מים, ואף מי שאינו תאב כעת לשתות יודע שיתכן שעד שיברך ברכת המזון יתאוה לשתות מים ואינו מסיח דעתו. וכן הורו **הגאונים רבי נפתלי נוסבוים, רבי מנדל שפרן, רבי משה שאול קליין שליט"א** דמכיון שמותר לשתות מים אין כאן כלל היסח הדעת.

וכן הסכים **הגאון רבי חיים מאיר וואזנר שליט"א** שאין שייך היסח הדעת משתיית מים, אא"כ אמר הב לן ונברך או שנטל ידיו למים אחרונים שבזה חייב לברך אפילו על שתיית מים.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א אמר דהנה בש"ס מצאנו שסילוק שלחן נחשב היסח הדעת ואם נמלך לאכול לאחר סילוק שלחן חייב לברך ברכה ראשונה. אמנם כבר כתב המג"א (סימן קעז סק"ז) בשם תלמידי רבינו יונה שבזמנינו לא שייך סילוק שלחן כלל, וז"ל: דוקא בימיהם שהיו נוהגין לעקור השלחנות קודם ב"ה וע"כ נראה כסעודה אחרת אבל אנו שאין מסלקין השלחן אף על פי שסיימו מלאכול כל זמן שלא ברכו בתוך הסעודה דיינין ליה, ע"כ. ועיין ביאור הלכה שם ד"ה שאין אנו רגילין שהאריך בזה.

אמר יעלה ויבוא בחול המועד בשומע תפילה במקום ברצה

ד. שאלה: מעשה באדם שהתפלל חול המועד ובמקום לומר יעלה ויבוא במקומו בברכת רצה אמר יעלה ויבוא בברכת שומע תפילה וברצה לא אמר כלום. האם יצא ידי חובה או שצריך לחזור ולהתפלל כדין מי שלא אמר יעלה ויבוא.

ואולי י"ל דמכיון שיעלה ויבוא היא מטבע שתקנו חכמים לומר ברצה א"כ לא מהני כלל בשומע תפילה, וגרע מבקשה פרטית שאמר, שזה דבר ששייך לברכת שמע קולנו. ומאידך הראה לי במאמר מרדכי ובחכמת שלמה [לרבי שלמה קלוגר] סימן תכב שכתבו שאם אמר יעלה ויבוא בין שומע תפילה לרצה לא יצא ידי חובתו דאין זה מקום ההזכרה. [ואע"פ שמבואר בהלכה שמי ששכח יעלה ויבוא ונזכר קודם שאמר מודים אומר יעלה ויבוא בין רצה למודים ויצא אע"פ שלא אמרו בתוך ברכה, שם הוא מקומה של ההזכרה ויצא בה, אך כאן אין זה מקומה כלל].

והגאון רבי מנדל שפרן שליט"א אמר שבודאי דברי הברכי יוסף מוכיחים להדיא שיוצא ידי חובה באמירת יעלה ויבוא בברכת שמע קולנו, והחילוק שהעלו בין בקשה פרטית לאמירת יעלה ויבוא אינו כלום, דבודאי יעלה ויבוא לא גרע מבקשה פרטית.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א השיב, דבמאמר מרדכי (תכב סק"ג) חלק על הברכי יוסף והוכיח שחייב מעיקר הדין לחזור ולהתפלל ומסיק: ומי שלבו נוקפו יתפלל בתורת נדבה, ולדידי א"צ [דיכול להתפלל לשם חובה], ע"כ. ועיין בשו"ת יביע אומר (ח"ח סימן מ) שהאריך בזה, והביא שם דהגאון חיד"א עצמו כתב בשו"ת חיים שאל (ח"א ריש סימן ח) שמה שהביא בברכי יוסף בשם הפוסקים ולא כתב להדיא שדעתו מסכמת לזה, אין ראיה שהסכים לדברים כלל, ע"ש. ומ"מ אמר הגר"ש גרוס דאי אפשר להקל במקום ספק ברכות, ולכן יש לחזור ולהתפלל בתורת נדבה. והוסיף שבודאי כל הפוסקים שהורו שיחזור ויתפלל כוונתם היא בתורת נדבה.

והוסיף הגר"ש גרוס דבשו"ת ציץ אליעזר דן האם מותר לענות אמן היא שמיה רבא בשומע תפילה ככל בקשות פרטיות שמותר לבקש שם, והביא בשם האחרונים שלא התירו להפסיק בשומע תפילה רק לצורך בקשות פרטיות, אבל בקשות כלליות לא התירו לומר שם, ולכן אסור לענות אמן יהא שמיה רבא שהיא בקשה כללית. ולפי"ז י"ל שגם יעלה ויבוא אסור לומר שם שהיא בקשה כללית, ומכיון שעשה שלא כדין ממילא לא חשיבא הזכרת היום ולא יצא ידי חובתו.

תשובה: **הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א** אמר לי שמסתבר שצריך לחזור ולהתפלל דמכיון שחז"ל קבעו מקום ההזכרה בברכת רצה א"כ כשמזכיר בשומע תפילה ה"ל משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ולא יצא ידי חובתו. [ואמנם אם חזר ואמר יעלה ויבוא ברצה יצא, ולא קלקל במה שאמר בשומע תפילה דלא גרע מבקשות פרטיות שאמר בברכת רצה, אבל לא חשיב הזכרת ענינו של יום]. וכן הסכימו **הגאונים רבי משה שאול קליין, רבי שמואל אליעזר שטרן, רבי נפתלי נוסבוים שליט"א**.

[א.ה. הנה השו"ע סימן רסח ס"ד פסק להדיא: ואם הזכיר של שבת בתוך י"ח אע"פ שלא קבע ברכה לשבת יצא, ע"כ. וא"כ לכאורה היה נראה דבר פשוט שגם אם הזכיר יעלה ויבוא בשומע תפילה יצא. ונראה דביו"ט הוא בודאי כן, דמי שיתפלל ביו"ט שמו"ע של חול ויאמר יעלה ויבוא בשומע תפילה יצא ידי חובתו, אלא דבחוה"מ ור"ח דנו הפוסקים שליט"א, דמכיון שחז"ל תקנו להזכיר את של היום בברכת רצה שהיא מג' ברכות אחרונות, ולא בברכת שומע תפילה שהיא מן הברכות האמצעיות, חשיב משנה ממטבע שטבעו חכמים בזה שהזכיר בשומע תפילה, משא"כ שבת ויו"ט שעיקר התקנה היתה להזכיר את היום בברכה האמצעית, וכך עשה שהזכירה בברכה אמצעית של שומע תפילה, לכן יצא ידי חובתו לכו"ע].

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א אמר שדין זה תלוי בהא דמבואר בסימן קח לגבי הפסק בתפילה, דאם הזכרה זו נחשבת הפסק בתפילה, אינה יכולה להיחשב לו כהזכרת היום לצאת בה ידי חובה, אך אם אינה נחשבת הפסק בתפילה, שפיר יוצא בה ידי חובת הזכרת היום. ומכיון שהמ"ב הכריע שם (סקל"ח) שכל שלא אמר דבר שקר לא הוי הפסק, אי"כ גם לענין הזכרת היום חשיב שפיר הזכרה ויצא ידי חובתו.

והגאון רבי טוביה בינדר שליט"א אמר לי שהברכי יוסף סימן תכב אות ד כתב שאם אמר בברכת שמע קולנו בקשה פרטית שהזכיר בה ענין ראש חודש יצא ידי חובתו אפילו לא אמר אח"כ יעלה ויבוא ברצה. ולכאורה נראה דכ"ש אם אמר יעלה ויבוא בשומע תפילה.

מכתבים למערכת

הגאון רבי אילן אש שליט"א כתב לנו: בענין מה שדנתם בגליון פרשת צו [שאלה ג] אודות מי שגרם להפיל את הפלאפון של חברו על ידי שהתקשר אליו, יש לענ"ד להעיר כמה הערות על דברי הגאונים שהובאו בגליון המעניין שלכם:

א. לכאורה יש לעיין בדברי הגאונים שחלקו על הגר"ק שליט"א וכתבו שחייב מדין אדם המזיק בכוחו ולא גרמי, שהוא דבר שצריך להבדק במציאות, כי לכאורה כשהמזיק חייג הוא רק העביר תשדורת למוקד, ומהמוקד עובר הקשר הלאה לפלאפון שאליו חייג, ואם כן אינו דומה לכח כמו אם היה מעיף ברוח שבפיו את הפלאפון. וזה נראה יותר ככח שני שאינו נחשב כחו.

ב. גם דבריו של הגר"י כן שליט"א לענ"ד אינם מדויקים, כיון הראב"ד והרא"ש לכאורה חולקים על הנחה זו שכל שמתכוון חייב בגרמא, דעת הרא"ש הובאה בס' "כה סע" א' ברמ"א כיש חולקים כפי שכתב הסמ"ע, והוכחתי דעה זו החולקת גם בספרי "משפט צדק" חלק נזקי שכנים בהלכה בס' ב' הע' ה', ובס' י"ד הע' ו', שאמנם כך נקט המאירי ב"ק נ"ה ע"ב והש"ך ס' קנ"ה ס"ק י"ד, וסי' תי"ח בדעת הרמב"ם כי סבר שכל גרמא חייב בכוונה, אולם בס' שצ"ו יש משמעות שדעתו אינה מוסכמת אלא כדעת הרא"ש שידוע שחילק בין גרמא שפטור תמיד, לגרמי שהוא תלוי בברי היזק ושכ"ח. וכן דעת הראב"ד הובאה בשו"ע כ"א בס' קנ"ה סע' ל"ג וכפי שביארו הסמ"ע שם.

ג. בדבר מה שסברו בבית דין הישר והטוב שאינו ברי היזק, יש להשיג, שאינו ברי שייך בדבר שתלוי בכוחות הטבע המשתנים כגון אם תבוא רוח או לא, אבל החיוב לפלאפון אין בו צד שלא יגרום לפלאפון לרטוט, ואם ראינו שלאחר שרטוט נפל, מירוש הדבר שרטוט ודאי מפיל אותו במצב שהיה מונח בו, ומה שלא היה ברי לנו, זה רק חסרון ידיעה הודאי, ולא על כך פטרו באינו ברי, וזה לא נחשב אינו ברי היזק.

לכן צדקו כל הגאונים שחייבו מדין ברי היזק, ולא הסתפקו בכך כלל. ואולי הבין אותו דין מבית הדין הישר והטוב שהמקרה היה שבעלי הפלאפון עמד לידו, והספק היה שמו יראה שהפלאפון ירטוט ירים אותו מיד ולא יפול, ואם כך המעשה, יש לעיין אולי כיון שיתכן שהנפילה תמנע על ידי אחרים [הבעלים] אולי נחשב "אינו ברי היזק", וצ"ע כי המעשה מצד עצמו ברי כל עוד לא מנע אותו בעליו.

ובדבר השאלה [ד] שדנתם אם יש לשנות שמו בכתובה בגלל שהתברר ששם אביו שונה ממה שקרא עד כה.

וסברתי לבאר דעת הגר"ק שליט"א שיש להחמיר לשנות השם, שחשש שמה כשתבוא הכתובה להתבע, יבואו עדים שיוודעים את שם אביו האמיתי, ויאמרו שאין זה שמו ויפטר על פיהם.

אולם, מאידך, אם נשנה את השם, יתכן מצב שכיח יותר, שיבואו רבים משכניו ומקריו שיוודעים שהוחזק בשם המוטעה ולא ידעו מהטעות, ויפטר על פיהם. ולכן קבעו חז"ל שהשם שבו הוחזק הוא השם הנכתב. גם אם שמו בעיר אחרת שונה,

ושבו מצאתי מפורש בשו"ת דברי חיים אבה"ע ח"א סי' ס"ג שהכשיר הגט על פי השם המוטעה שהוחזק בו.

ז"ל, ואין לומר שהוחזק בטעות שסבר שכן הוא שמו וקביעות בטעות לא היו כוחזק שמו, ודוקא גבי שמו יוסף וקורין אותו שמעון ששינה מחמת איזה סיבה כמבואר בראשונים ואחרונים אבל בטעה בשמו לא מקרי הוחזק כלל. זה ליתא כמבואר בירושלמי [פרק השולח הל' ב'] הגע עצמך הוי שמה ראובן ואפיק שמה שמעון ומפרש בתשובת הרא"ש [כלל ט"ו דין ד'] דכוונתו דהטעה בכוון, מכל מקום אמר על זה בירושלמי דאין לנו אלא השם שהחזיק עצמו מכל שכן בהחזק עצמו לקראו על מחמת שסבר שזה הוא שמו בודאי מקרי הוחזק, ועיוין בר"ן ז"ל וכן משמע בהדיא בתרומת הדשן בפסקיו [סי' קל"ח] גבי שינו שם אביו לנתן ונתנאל יעו"ש ולפי ענ"ד שבדאי כטר בגט זה אם הוחזק שם שלשים יום בג' פעמים כנ"ל.

ואי משום שהמקומות קרובים ויודעים ששמו יחזקאל אין לנו ליתן הדבר לשיעורין רק במקום כתיבה ונתינה תלמי הן אמת דבשו"ת פנ"י [ח"א סי' י'] מחלק בין מקום דירתה בין אם דעתו לחזור למקומה וכן ראיתי לפענ"ד בספר מכתב אלי [ע"י שער ד' סי' ה'] אבל אין ענין זה לנידון דידן דהאשה קבועה במקומו ומקום הבעל אינו מקום הכתיבה כלל לא איכפת בהם שבמקומו ה" לו שם אחר ולכן נראה לי דכשר זה הגט, עכ"ל.

ידידי הגאון רבי אהרן מרדכי גרין שליט"א דומ"ץ לעלוב בית שמש כתב לנו על דבר השאלה שדנו בגליון פרשת ויצא [שאלה ד], שבהרבה בתי מדרשות קובעים את הלימוד "אבות ובנים" במוצאי שבת, והבנים לוקחים בשבת קודש אחר הצהריים את התיקיות שכרוך בהם דפי הלימוד לצורך הלימוד במוצאי שבת, האם יש בזה חשש איסור "מכין משבת לחול".

השבת, שבימים מקדם שאלתי מעיין זה את הגאון רבי יעקב שלמה מוזסון שליט"א מגדולי הרבנים וראש כולל דשיבת טשעבין, באותם שהולכים לסעוד אצל ההורים בצפרא דשבתא, ולאחר הסעודה חפצים ליקח את הטלית לביתם, הגם שאין להם יותר צורך בטלית בשבת קודש, האם יש בזה חשש איסור מכין משבת לחול, והשיב לי בזה, דאיסור מכין משבת לחול, הוא דווקא כשניכר מתוך מעשיו ופעולתו שעושהו לצורך חול, או הכנה בדיבור, כגון שאומר בפיו שהולך לנוח בשבת כדי שיוכל להיות ער במוצאי שבת, אך כשאין אמירה מפורשת, וגם אין ניכר מתוך מעשיו שמכינו לחול, אין בזה חשש איסור. ולפי דבריו נראה, דגם בתיקיות אין איסור מכין משבת לחול, כיון שאין אמירה מפורשת, וגם אין ניכר בלקיחתם בשבת שמכינים אותם לחול, ואדרבה יש שמעינים בזה גם בשבת עצמו.

ואפשר לצרף עוד להיתר לקיחת התיקיות בשבת, את תשובתו הידועה של הגר"ש אויערבאך זצ"ל, [הובא במאור השבת ח"ב ע' תקצ"ו], דמותר להרגיל עצמו ביום טוב ראשון של פסח, באמירת ק"א או צ' פעמים "ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן ברכה", [וכן הורה לענין בעל קורא שמוות לו להכין את קריאת המגילה בשבת, כשפורים חל להיות במוצאי שבת], ואין בו משום מכין משבת לחול, דמה שאדם רוצה לקנות לעצמו הרגל לשון שייאמר את ההזכרה כראוי, הוי כלאורך שבת ויום טוב. ונראה לומר, דכמו ששינוי והרגל לשון נחשב לצורך שבת אף על פי שעיקר מטרתו לצורך חול, הכי נמי, כשהבנים לוקחים את התיקיות בשבת ובכך יש להם מרגוע [בשבת עצמו] שהתיקיה נמצא אצלם מוכן ומזומן ללימוד האבות ובנים, דנחשב לצורך שבת, אפילו אם עיקר מטרת הבאתם לבית המדרש הוא לצורך חול.

אחר כך מצאתי עוד צירוף להיתר, על פי מה שכתב בשו"ת שבט הקהתי [ח"א סימן קנ"ח], בענין מכין מיום טוב לחול, וז"ל שם: ונראה דמכאן ראינו למה שהביא בספר שמירת שבת כהלכתה [פכ"ח ספ"א], בשם הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך שליט"א, דכל דבר שאין בעשייתו טירחא, וגם רגילין לעשותו מבלי לחשוב על התועלת בעשייתו, מותר לעשותו בשבת, כגון הלוקח טלית לבית הכנסת, מותר אף להחזירה וכו', ע"ש...

ועוד נראה עפ"י דאיתא בשו"ת מהרש"ג [ח"א סי' ס"א], דכל איסור הכנה משבת לחול, היינו דוקא באם כונת העושה הוא להרויח הזמן שלא יצטרך לעשות זה בחול, כמו הדחת כלים וליצעת המטה וכדומה, אבל במקום שאם לא יעשה זה בשבת יופסד הדבר לא גזרו...

עיין בספר שמירת שבת כהלכתה [פ"י ה"ז] דאין להוציא מהמקור אוכל קפוא על מנת שימס ויהיה ראוי לאכילה במוצאי היום, ע"כ, אבל נראה לי דמותר להוציא החלות מהמקפיא ביו"ט הסמוך לשבת מלאחריו, עפ"י דברי המהרש"ג הנ"ל, דהכנה אסור רק אם רוצה להרויח זמן, אבל לעשות דבר בשביל כונה אחר מותר, והכי נמי בשלמא אם היה לוקח האוכל מהמקור במוצאי שבת היה ממתין רק חצי שעה וכדומה, אז אסור, דרוצה להרויח זמן על ידי שנוטל בשבת והוה הכנה, אבל כיון דאפילו יקח תיכף במוצאי שבת יצטרך להמתין ארבע או חמש שעות לפחות ואם כן יתבטל מסעודת יו"ט, שיצטרך לאכול בשעה מאוחר מאד בליקח ואז ישנו ב"ב, בודאי מה שלוקח מקודם הוא כדי שלא יתבטל מסעודת ועונג הלילה אז אין שום הכנה, כן נראה... [עכ"ל בעל שבט הקהתי, ע"ש].

ומכל הלין מצאנו עוד טעם להתיר לבנים ליקח את התיקיות בשבת אחה"צ, דאם נאמר לבנים לחזור לביתם במוצאי שבת כדי ליקח את התיקיות, ספק גדול אם יחזרו ללימוד האבות ובנים, ויש כאן משום ביטול תורה דתש"ר, נמצא שאין בהוראת היתר הבאת התיקיות בשבת רק ענין של הרווחת זמן, אלא שיש לחשוש לביטול הלימוד לגמרי, ואין לך הפסד גדול יותר מזה, וכבר הורה המהרש"ג, "דבדבר שאם לא יעשו בשבת יופסד הדבר, לא גזרו".

ומשביע לכל חי רצון

הננו לברך את כבוד מעלת ידידנו היקר העומד לימינו בכל עת ועונה מרבה להיטיב עם הבריות רחיים ומוקיר רבנן ואיהו גופיה צורבא מרבנן **הרה"ח ר' מרדכי הכהן הרשקוביץ שליט"א** שנדבו לבו לזכות את הרבים בהוצאת הגליון לרגל יומא דהילולא של **רבי ישעיה ב"ר משה מקרעפסטר זצוקללה"ה** ויה"ד שבזכות החזקת תורה וזיכוי הרבים ובזכות בעל הילולא יזכה לבני ברוכי חיי ארוכי ולפרנסה ברווח לעבודתו ית"ש ולהצלחה בכל מעשיו.

ענבי הגפן בענבי הגפן

ברגשי גיל וחדוה ובידידות נאמנה הננו לאחל ברכת מזל טוב ליידינו היקר עוזר ומסייע לכל דל ונצרך שלא על מנת לקבל פרס העסקן הדגול **הרה"ח ר' יצחק פרנקל שליט"א** לרגל אירוסי בתו הכלה החשובה תח"י ע"ב הבחור המצויין כמו משה יאקב נ"ו בן ידידנו המהנך הדגול הרה"ג ר' חיים צבי שליט"א במו"ט ובשעט"ו מ' יהי רצון שהזיווג יעלה יפה ויהא לקשר של קימא ולבנין עדי עד ויזכו לבנות בית נאמן בישראל ולדרות ישרים ומבורכים.

לעילוי נשמת מוה"ר מרדכי רייז זללה"ה בן מוה"ר מאיר אריה זללה"ה נלב"ע בשם טוב ובשיבה טובה כ"ו ניסן תשס"א